

Calvinistisch monnikenwerk

Twee kloeke boeken van samen ruim vijftienhonderd pagina's. In acht jaar vertaalde Cornelis A. de Niet de *Institutie* van Calvijn vanuit het Latijn in begrijpelijk Nederlands. Een monnikenwerk.

door onze redacteur
Gerald Bruins

WOUDENBERG – Een monnikenwerk. De zestiende-eeuwse reformator Johannes Calvijn zou vanwege zijn antipaapse sentiment een wenkbrauw optrekken bij deze typering, maar zij is van toepassing op de gigantische klus die dr. Cornelis A. de Niet (54) klaarde.

In acht jaar tijd vertaalde hij diens *Institutie*, een sublieme en nog steeds gezaghebbende samenvatting van de gereformeerde geloofsleer, vanuit het Latijn in het Nederlands. Het resultaat: twee kloeke delen van in totaal ruim vijftienhonderd bladzijden, die bij Uitgeverij Den Hertog verschijnen op 31 oktober – hervormingsdag.

Gezeten aan de tafel in zijn ruime woning in Woudenberg ziet de classicus en leraar Latijn en Grieks aan het reformatorische Van Lodenstein College er allesbehalve uitgeblust uit. „Ik wil niet overgeestelijk zijn, maar hier heb ik echt kracht voor gekregen. Zo ben ik de laatste twee en een halve jaar, toen het erom ging spannen, nauwelijks ziek geweest. Ik ben bewaard.”

Toch heeft hij het wel eens moeilijk gehad, geeft hij toe. Hij laat een dichtbedrukte bladzijde uit de compacte Latijnse versie van de *Institutie* zien. In het begin, in 2001, was de aanname dat hij dertig regels per uur zou kunnen vertalen. Voor de hele klus stond vijf jaar. „Maar dat redde ik nooit. Ik kreeg er aanvankelijk een halve dag per week voor, later driekwart dag. Na vier jaar had ik nog maar een derde gedaan.”

Stoppen of doorgaan was toen het dilemma. Hij koos voor het laatste, zette zich drie dagen per week aan het vertaalwerk en zette alles op alles om, een wens van de uitgever, de *Institutie* nog in het Calvijnjaar op de markt te brengen. „Als je het talent ervoor gekregen hebt, zet je zo'n project ook niet zomaar stil”, vult zijn vrouw aan, die op de achtergrond meelustert.

De Niet werkte vaak aan de randen van de nacht, ook op de zaterdagen.

„Laatzat ik in het weekeinde met mijn vrouw op de bank zo maar wat te lummelen. Heerlijk, zeiden we tegen elkaar, dat is

Zijn nieuwe vertaling van de 'Institutie' helpt bij het bestrijden van karikaturen van Calvijn, zegt C.A. de Niet. | foto Nederlands Dagblad/Jaco Klamer

lange tijd niet mogelijk geweest.”

Karikaturen

Waaróm vertaalde hij Calvijn's meesterwerk? Omdat de uitgever erom vroeg, luidt in eerste instantie zijn nuchtere antwoord. „Die ziet er een markt voor. Er is nog steeds vraag naar de vertaling van dr. Sizoo uit de jaren dertig van de vorige eeuw.”

Na enig aandringen noemt hij nog een motief. „Ik hoor en lees zoveel over Calvijn wat niet gebaseerd is op de bronnen. Allemaal karikaturen die van hem een benepen figuur maken, van wie je geen plezier mag hebben in je leven. Dat beeld klopt niet en ik reik met mijn

vertaling de mogelijkheid aan om dat bij een bron na te trekken.”

De vertaling van dr. Sizoo staat als moeilijk toegankelijk bekend. Hij wilde zo dicht mogelijk bij het Latijn van Calvijn blijven. Gekscherend wordt zijn taalgebruik wel aangeduid als neder-Latijn. Cornelis de Niet heeft geprobeerd recht te doen aan de grondtaal, het Latijn, maar ook gelet op de verstaanbaarheid voor de hedendaagse lezer. Voor een gemiddelde lezer is de tekst goed te volgen, hoewel het taalgebruik zo nu en dan plechtig is. Neem een woord als aanschouwen, dat een aantal keer voorkomt. „Maar dat kan niet anders”, doceert De Niet, „want

Calvijn schrijft nu eenmaal zo. Je zou hem tekort doen als je zijn verheven woordkeuze om zou zetten in Jip en Janneke-taal.” De classicus is niet onder de indruk van het Latijn dat Calvijn bezigt. Hij grijpt een Engels boek over de reformator uit de kast waarin staat dat de Geneefse hervormer 'schitterend Latijn' schreef. „Dat beeld is hardnekkig, maar klopt niet”, zegt De Niet. „Zijn taalgebruik kun je ook niet slecht noemen. Het is functioneel correct en hier en daar zeker wel bevolgen Latijn. Calvijn breidde de versies van zijn boek steeds uit. Hij schaaftde aan zinnen, knipte en plakte, waardoor de stijl er niet mooier op werd. De *Institutie* is geschreven spreektaal, in de beste tradi-

Jezus en de kinderen (Institutie, IV.16.7)

Vertaling A. Sizoo:

„Hoe onbillijk zullen wij zijn, indien wij hen verdrijven, die Christus tot zich nodigt? Indien wij hen beroven, die Hij met zijn gaven versiert? Indien wij hen uitsluiten, die Hij uit eigen beweging toelaat? Indien wij willen onderzoeken, hoever hetgeen Christus daar gedaan heeft, verschilt van de Doop, van hoeveel groter waarde zullen wij dan de Doop achten, waardoor wij betuigen, dat de kinderen in Gods verbond begrepen zijn, dan de opneming, de omhelzing, de oplegging der handen en het gebed, waardoor Christus zelf tegenwoordig zijnde verklaart, dat zij de zijnen zijn en door Hem geheiligd worden?”

Vertaling C.A. de Niet:

„Hoe onbillijk zijn we als we hen weggagen die Christus tot zich roept! Als we hen die Hij met Zijn gaven siert, van die gaven beroven! Als we hen buitensluiten die Hij zelf binnenlaat! Maar als we willen nagaan of er veel verschil is tussen de doop en dat wat Christus in die situatie gedaan heeft, wat zullen we dan eigenlijk hoger aanslaan: de doop waarmee wij betuigen dat de kinderen in Gods verbond begrepen zijn, of de verwelkoming, de omhelzing, de handoplegging en de zegenbede, waarmee Christus zelf in eigen persoon verklaart dat zij de zijnen zijn en door Hem geheiligd worden?”

De Institutie Vertalingen

De eerste versie van de *Institutie*, verschenen in 1536, was beperkt van omvang en bedoeld voor catechisanten. Calvijn legde verantwoording van zijn keuze voor de Reformatie af en de *Institutie* bevatte toen gebruikelijke stof over de Wet, het geloof en het gebed. Allengs breidde de reformator het boek uit en verschenen er meer edities. In 1559 verscheen de *Institutie* in de vorm zoals we die nu kennen. Naast de Latijnse versie verschenen er diverse edities in het Frans, de moedertaal van Calvijn.

De Niets vertaling van de *Institutie* in het Nederlands is de vijfde. Eerder werd het werk vertaald door: J. Dyrkinus, uitgegeven in Emden (1560), Wilhelmus Corsmannus, uitgegeven in Amsterdam (1650), W.J. Weijnenberg (1865, in de jaren erna in drie delen gepubliceerd in Kampen), dr. A. Sizoo (1931).

gemaakt. De godsnaam wordt als Heere geschreven, met drie e's dus. Bezittelijke voornaamwoorden als verwijzing naar God krijgen een hoofdletter. Dat taalkleed past bij de huidige bevindelijk-gereformeerde traditie.

Het zijn de huisregels van uitgever Den Hertog, luidt de nuchtere verklaring van De Niet. Als je de godsnaam anders opschrijft, krijg je een moeilijke entree bij de bevindelijken. Hij verwacht niet dat andere tradities binnen de gereformeerde gezindte moeite hebben met deze schrijfwijze.

De Niet heeft er juist voor gewaakt de 'tale Kanaans' te gebruiken, onderstreept hij. Als voorbeeld geeft hij timor Dei, wat letterlijk 'de vreze Gods' betekent, een vertrouwd begrip onder orthodox-gereformeerden. In *Elsevier* las hij een column van iemand die dat begrip ridiculiseerde en koppelde aan angst. „Het heeft daar niets mee te maken. Ik heb het vertaald met 'eerbied en ontzag voor God', zoals Calvijn het zelf uitlegde. Dit soort termen die gemakkelijk een eigen, verdraaid, leven gaan leiden, heb ik bewust vermeden. Ik wilde voorkomen dat Calvijn gezien wordt als een verre voorvader van de bevindelijk-gereformeerden, wat een reden zou kunnen zijn hem als irrelevant voor het heden ongelezen te laten.”

Cornelis de Niet verkeerde via de *Institutie* acht jaar met het gedachtegoed van Calvijn. Wat heeft hij van de grote man uit Genève geleerd? „Ontzag voor Gods goedheid. Dat Calvijn niets in zichzelf vindt, maar alles van God verwacht, heeft mij diep geraakt. Zijn hoofdstuk over bidden is niet voor niets het langste en wat mij betreft het mooiste van de *Institutie*.”

tie van het academische hoorcollege.”

Een kerkvader als Augustinus schreef volgens hem in mooier Latijn. „Maar goed”, vergoelijkt hij, „het ging Calvijn om zijn boodschap. Hij wilde geen literatuur schrijven.”

Een vertaler is geen doorgeefluik. Hij is vooral vertolker, schrijft De Niet in het voorwoord van zijn vertaalde *Institutie*. De classicus las de Latijnse zinnen hardop, luisterde naar zinsritme en -opbouw en eigenaardigheden daarin en vertaalde naar de bedoeling van Calvijn. Zo ontdekte De Niet dat de reformator soms zegswijzen uit het Frans woordelijk in het Latijn vertaalde. Een sprekend voorbeeld is het dispuut met zijn tegenstanders over de godheid van Christus. Als ze zijn argumenten ontkennen, 'snijden ze zich de keel door', staat er letterlijk in het Latijn. Dat is wel erg bruut. Volgens De Niet greep

Calvijn terug op de Franse uitdrukking *se couper la gorge*, die aangeeft dat men alle recht van spreken verliest. Hij vertaalde dat Calvijn's tegenstanders zichzelf 'voorgoed het zwijgen opleggen'.

Interpretatie

Een vertaler die vertolkt, interpreteert ook. Neem zijn persoonlijke en geestelijke bagage mee. De Niet is lid van de Gereformeerde Gemeente in Amersfoort, een kerk die put uit het gedachtegoed van de Nadere Reformatie, met haar klemtoon op de noodzaak van bekering. Dat religieus erfgoed was geen hinderpaal bij het vertalen van Calvijn's gedachten over bekering en de dubbele predestinatie, zegt De Niet. Je mag de tekst niet laten buikspreken, geeft hij aan. „Je kunt niet anders dan eenvoudig vertalen wat er staat.” Toch zijn er vooraf keuzes